

VETERİNER HEKİMLİĞİ ETİĞİ- ETİK, AHLAK VE DEONTOLOJİ

Veterinary Ethics- Ethics, Morals and Deontology

Dr. Öğr. Üyesi Erhan Yüksel

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Ana Bilim Dalı, Sivas. ORCID: 0000-0002-0735-0375

ÖZET

İçinde bulunduğumuz çağda, toplumsal ilişkilerde ahlaki değerler ile ilgili yaşanan sıkıntılar ve ahlaki belirsizliklerin varlığı her mecrada kendini öne çıkarmaktadır. Bu nedenle bireyin doğruyu tespit etmesinin zor olduğu hatta karar verme mekanizmaları için seçeneklerin fazlalığının kararsızlık ve ızdırap anlamına dönüştüğü ifade edilmektedir. Ahlaki değerler üzerinde oluşan bu ikilemlerin çözüm yolu da ahlak, etik ve benzeri kavramların daha iyi anlaşılmasından geçmektedir. Bu yazıda, etik ve ilişkili ahlak ve deontoloji kavramları üzerinde tanımlamalar yapılarak veteriner hekimliği etiğinin daha iyi anlaşılmasına ve veteriner hekimliği mevcut sorunlarının çözümüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Veteriner hekimlerin etik sorun ve ikilemlerde doğru eylem ve kararlara varabilmesinde etik bilinç ve duyarlılığa olumlu etkileri açısından etik, ahlak ve deontoloji kavramlarının iyi anlaşılmasının hayati derecede önemli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Veteriner hekimlik, etik, ahlak, deontoloji

ABSTRACT

In our age, moral ambiguities and related problems in social relations stand forefront in every medium. Therefore, it is commonly expressed that detecting the truth is challenging for the individual, and even the excess of options for decision-making mechanisms turns into indecision and suffering. The solution to these dilemmas regarding moral values is through a better understanding of morality, ethics, and similar concepts. This study aims to contribute to a better understanding of veterinary ethics and the solution of current problems in veterinary medicine by defining the concepts of ethics and related morality and deontology. A good understanding of the concepts of ethics, morality, and deontology is of key importance in terms of positive impacts on ethical awareness and sensitivity for veterinarians to take the right actions and decisions in ethical problems and dilemmas.

Keywords: Veterinary, ethics, morals, deontology

GİRİŞ

Günümüzde, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de toplumsal değer kayıpları ile ilişkili biçimde ahlak ve etik kavramları ile bu kavramlar etrafında şekillenen daha birçok kavram

üzerinde tartışmaların ve değerlendirmelerin sık sık yürütüldüğüne tanık olmaktadır. Bu nedenle içinde bulunduğumuz çağ için etiğin en popüler dönemi ya da bu dönemin en popüler konusunun etik olduğunu söyleyebiliriz (1). Bununla birlikte içinde yaşadığımız çağı ile ilgili olarak ahlaki bunalımların göze çarptığı ve ahlaki değerler üzerinde yaşanan problemlerin toplumun her kesimini ilgilendirdiğinin altını çizmek gerekir (2). Öte yandan Bauman günümüz ile ilgili olarak, toplumsal ilişkilerde ahlaki değerler ile ilgili yaşanan sıkıntının ve ahlaki belirsizliğin güçlü bir şekilde hissedildiği bir dönemin yaşandığını, bu nedenle bireyin doğruyu tespit edip uygulamaya geçirecek eylemde bulunmasının zor olduğunu dile getirmektedir (3). Her ne kadar etik ve ahlak özelinde yaşanan problemler nedeniyle olumsuz bir tablo çizmek zorunda kaldığımız bu çağ için aynı zamanda ikilemler karşısındaki seçim için beliren seçeneklerin fazlalığı nedeniyle daha çok özgürlük sunulduğunun da altını çizmek gerekir. Ancak bu seçenek çokluğundan doğan özgürlük, bir ölçüde karar verme mekanizmaları için bir o kadar da kararsızlık ve ızdırap anlamına da gelmektedir (4).

Gündelik dilde, üzerine basarak veya alışkanlık edinerek sıklıkla kullandığımız kavramlar ve benzetmeler aslında gerçekliği kavrayışımızın ve içselleştirmemizin davranışa yansımaları olarak kabul edilebilmektedir (4). Bu anlamda özellikle etik ve ahlak özelindeki değerlendirmelere dikkat kesildiğimizde etik ve ahlakın yerine, ilişkili veya ilişkisiz olan daha birçok kavram üzerinde durulduğu ve tartışmalara bu kavramlar üzerinden devam edildiği görülmektedir. Buradan hareketle farklı disiplinler içerisinde ahlak, etik ve benzeri kavramların daha iyi anlaşılmasının, etik meselesinin içinin doldurulması ve etik konularının özünün ıskalanmaması için kavramsal analizlerin daha özenli yapılarak içselleştirilmesi elzemdir (5).

Bu bölümde; etik ve ilişkili ahlak, deontoloji kavramları üzerinde tanımlamalar yapılarak veteriner hekimliği etiğinin daha iyi anlaşılmasına ve bu sayede veteriner hekimliği uygulamalarında yaşanan veya yaşanması muhtemel olan değer sorunlarının çözümüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Ahlak

İlk insanın yaratılışına dayanan ahlak kelimesinin kökeni Arapça "halak" sözcüğünden türemiştir (6). Ahlak kelimesinin kökeni ile ilgili olarak literatürde Arapçadaki "halk" sözcüğüyle aynı kökten gelen, karakter yapısı, huy, karakter, mizaç, tabiat, yiğitlik, yaratılış, yaratılıştan gelen tavır, adet, alışkanlık, gelenek, görenek, inanış ve inanışa göre davranış gibi farklı anlamlarda kullanılmakta "hulk" veyahut "hulûk" sözcüklerinin çoğul biçimini ifade eder, bilgisi yer almaktadır (7, 8). Ahlak batı dillerinde yaratanın yani Tanrının veya otoritenin insan üzerindeki iradesi, yani emir, talimat ve kanunlar anlamında, başka bir ifade ile toplumun yerleşik yaşayış biçimleri olan töreler ve alışkanlıklar anlamına gelen "moral (morals)" kavramına karşılık olarak kullanılmaktadır (9). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte ise ahlak, "Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları; belli bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını tespit eden ve inceleyen bilim; aktöre, sağtöre ve huylar" olarak tanımlanmaktadır (10).

Ahlak bir diğer yaygın anlamıyla gelenek ya da töre, toplumda bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde geliştirilen saygı, birlikte yaşamak amacıyla kazanılan benimseme süreçlerini de kapsayan, norm yani kurallar bütünü olarak geçerlilik kazanan ve toplum içindeki tüm bireyleri bağlayan davranış modellerini kapsamaktadır. Başka bir deyişle ahlak; toplumun birlikte yaşama serüveni içerisinde zamanla oluşmuş ve çoğunluğun onayını alarak kurumsallaşmış yaşam biçimlerini temsil eden kuralları yani, bir toplumun değer yargılarını, ölçütlerini yansıtmaktadır (11). Buradan hareketle, gündelik yaşamı düzenlemeyi hedefleyen ahlak kurallarının bir kısmı, sınırlı olsa da, zamanla değişken olan kurallar olduğunu, ama önemli bölümünün esnekliği var olamayan, durağan olan değer yargılarından oluştuğunu söyleyebiliriz. Çoğunluğunun sabit olduğu bu her iki türden ahlak kuralları, toplumdaki bireylerin uymalarının zorunlu olduğu kurallardır ve kişilerin davranışlarını tartmak ve yorumlamak için ölçüt olarak kullanılır (9). Pieper (1999) ahlaki kurallarla ilgili olarak; sosyal bir topluluk içerisindeki bireyin sergilediği insanı insan kılan tüm tutum ve davranışlar içerisinde ve kullanılan dil alışkanlığında belirli değerlendirme ve yaklaşım tasarımlarında dayanan kurallar olduğunu bu kuralların kişinin duygularını yaşamasının yanı sıra özgürlük alanının korunmasını da garanti ettiğini söyler. Kişi bu kurallara kendini bağlı kıldığında kuralların bağlayıcılığı ve buna bağlı ahlak olgusu ortaya çıkar (11).

Özetle ahlak; bir toplumun, belirli bir toplumsal kesimin, bir cemiyetin, topluluğun veya birey olarak bir kişinin yine belirli bir zaman diliminde yaşamında uygulamaya çalıştığı veya yaşamını ona göre düzenlediği değerleri, inanış yorumları ve buna paralel sergilemekte olduğu davranış biçimleri olarak izah edilebilir. Bu nedenle bir olgu olarak ahlak, toplumdaki topluma, ulustan ulusa, inanıştan inanışa, dönemden döneme, zamandan zamana, kültürden kültüre veya bireyden bireye farklılık göstermektedir (12).

Etik

Felsefenin bir alanı olarak kabul gören etik, felsefenin var olan diğer disiplinleri arasında yeri net olmamasına rağmen; konu, kapsam ve bu çerçevede var olan sorunların çeşitliliği, bu sorunlarla ilgili oluşturulan sayıca da çok olan teoriler ve bu teoriler ile oluşturulmaya çalışılan çözüm modelleri değerlendirildiğinde diğer disiplinlerin apaçık önünde yer aldığı söylenir (12). İlk kez Eski Yunan felsefesinde görünür hale gelmiş, Aristoteles tarafından müstakil bir felsefe dalı olarak önem kazanıp düzenlenmiş olan etik, belirli bir kültür etrafında bireylerin toplumsal ilişkilerini düzenlemek ya da iyiyi eğiltmek amacıyla kabul görmüş değerler bütünü olarak tanımlanır (13).

Eski Yunan dilinde toplumun kültürel özellikleri veya halkın genel olarak tutum ve davranışlarının göstergesi olan karakterini temsil eden "ethos" kelimesinin etik sözcüğü için köken olduğu kabul edilmektedir (14). Etik sözcüğünün kökenlerinden "ethos" sözcüğü başka bir ifade ile alışkanlık, tabiatında veya huyunda olmak anlamlarında kullanılırken, etimolojik kökenleri arasında sayılan "ethikos" veya çoğul hali olan "ethika"nın tabiatında var olan, yaratılıştan gelen veya sonradan edinilmiş olan alışkanlıklardan ötürü bireyin sergilediği, kabul gören ahlaki olarak da onaylanan davranışlar anlamı taşımaktadır (15). "Ethos" sözcüğünü

biraz daha detaylı açıklamaya çalışır isek; birbirinden farklı üç anlam taşıdığını söyleyebiliriz. Bu anlamlardan ilkinin töre, alışkanlık, toplumu ayırt edici örf, adet ve gelenek anlamlarını karşıladığını (11), ikincisinin tam anlamıyla karakter sözcüğüne karşılık geldiğini (11, 16) ve son olarak da üçüncü kullanımının bireyin yurt edindiği yerleşik yeri, ikamet ettiği yer ve yerin kültürel değerlerini temsil ettiği görülmektedir. Bu noktadan hareketle ethos veya etik ile ilgili olarak bu biri birinden farklı üç anlam için aralarında çok zayıf bir ilişki olduğu izlenimi belirebilir ancak, konuyu biraz daha derin bir perspektifle değerlendirir isek her birinin aslında birbiriyle nedensellik özelinde tarihsel bir bütünlük, mantıksal bir ilişki içerisinde oldukları keşfedilecektir (17).

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte etik; *“töre bilimi, çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü, ahlaki, ahlakla ilgili”* şeklinde tanımlandığı görülmektedir (10). Etik için genel bir tanımlama yapacak olur isek; etik Sokrates’in ömrünü adadığı iyi olan davranışların ya da slogan olarak *“iyi”*nin kaynağını ve ulaşma yollarını arayan; insanın yaşamını değerli kılması ya da nasıl bir yaşam yaşamaya değer bir yaşamdır? sorusuna cevap olacak, bunun için yapılması gerekenleri araştıran; genel ölçütlerle kıymetli ve olması gerektiği gibi düzgün bir yaşam için sergilenmesi gereken tutum ve seçimlerin neler olduğu üzerinde yürütülen felsefi etkinlik alanı olarak tarif edilmektedir. Bununla birlikte, yine etik insanın yaratılış gayesine odaklanarak, bireyin iç dünyasına uygun biçimde iyi ya da kötü tutum ve davranışın ölçütünü belirlemeye çalışan; bireyin hem kendisiyle hem de toplumsal yaşam içerisinde diğer bireylerle itilafa düştüğü, karşı karşıya kaldığı sorunlar için tüm olasılık ve seçenekleri göz ardı etmeyip, çözüm için faaliyet gösteren bir sorgulama biçimini ifade eder (5).

İnsan için ahlaki ya da ahlaken bir değeri olan yargılar ile iyi, güzel veya doğru olarak kodlanmış bir davranış veya eylem başka ahlaki yargı biçimi ile farklı tanımlanabilmektedir. Bu anlamda ölçütün ahlaki yargılar olduğu durumda kargaşanın kaçınılmaz olacağı söylenebilir. Oysa Sokrates’in söylediği gibi iyi veya doğru nitelendirmeler için herkesçe kabul edilebilir genel geçerliliği olan ve yapılması gereken tek şey bu nitelendirmelerin doğru bilgiye dayandırılmasıdır. Buradan hareketle; ahlak felsefesi karşılığında kullanılan etik kavramı özetle; iyi veya doğru eylemin ne olduğunu araştıran ve sorgulayan, bu sorgulamaların temelinde de kanaatlerden uzak bilgi yerleştiren, sonuçta da bilgi üreten felsefi bir serüven olduğunu söyleyebiliriz. (12). Başka bir ifade ile ahlak üzerinde yürütülen felsefe olan yani ahlak felsefesi olarak da tanımlanan etik ahlakın teorik kısmı için felsefesinin kavramsal bir açıklama getirmeye çalışarak iyi olan ya da kötü olan eylem için neden sorusunu cevaplamaya çalışan, ahlaklı ve erdemli bir yaşam için gerekliliklerin ne olduğunu sorgulayıp, analiz eden felsefi bir disiplindir (18).

Deontoloji

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte deontoloji; *“yapılması gereken şey, ödev bilgisini”* şeklinde tanımlanmaktadır (10). Deontolojinin etimolojik kökeni Yunanca yükümlülük anlamına gelen

“deont” ve bilgi anlamındaki “logos” a dayanmaktadır. Ödevler ve yükümlülükler bilgisi olarak tanımlanan deontoloji mesleki uğraşları sırasında çalışanların uymak zorunda olduğu kuralları olarak ifade edilir. Bir başka deyişle mesleki deontoloji bir mevzuat bilgisi olarak da kabul edilebilir. Ancak sağlık alanında değer kümesi deontolojinin salt mevzuat bilgisi olduğu tanımının dışına çıkarmaktadır (19).

Davranışa odaklı olan deontolojide doğru eylemi gerçekleştirmekle ilgili eylemin doğası üzerinde durulur ve sonuçları ile çok ilgilenilmez. Çünkü deontolojinin isim babası olan Kant’a göre insanın iyiyi ya da doğru olanı gerçekleştirmesi için mutlak bir ahlak yasası vardır ve bu ahlak yasası yaratılıştan gelen doğru eylemde bulunma, iyi ve doğru insan olma isteğinden oluşmaktadır. Bu nedenle bir eylem için doğru ya da iyi olma ölçütü onu gerçekleştiren kişinin ahlaken kabul edilen bir neden ile temellendirdiği iyi ve doğru eylemi gerçekleştirme dürtüsüdür. Bu koşulla ya da böyle bir dürtünün varlığında ancak gerçekleştirilen eylem ahlaki bir değer kazanır (20).

Görev temelli etik olarak adlandırılan deontolojik etik her zaman iyi niyetle davranmayı, empati yapmayı gerekli kılan bir yaklaşımdır (21). Bununla birlikte deontolojik etikte ahlak, zorunluluk temelinde doğru eylem için yapılması gerekenler ile yapılmaması gerekenleri normlar çerçevesinde izah eden ödevlerden oluşmaktadır. Bu nedenle ahlaki kararlar verbilmesi için ödevlerin göz önünde bulundurulması esas şarttır. Deontoloji, eylemlerin doğru veya yanlış olduğunu keskin ifadeler ile izah ederek eylemlerin kişinin tercihlerinin bir sonucu olduğunu kabul eder ve eylemlerin zihindeki amaçlar nedeniyle uygulamaya geçirilen tercihler bakımından değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bu nedenle deontoloji çerçevesinde bir davranış veya eylemi niyeti bilmediğimiz takdirde değerlendiremeyeceğimizi, eylemin değerlendirme ölçütü için kişinin niyet bilgisinin zaruri olduğu bu koşul ile doğru karara varılabileceği söylenir (22, 23).

Veteriner Hekimliği Etiği

Tıbbi etik veya tıp etiği, genel anlamda etiğin tıp alanında farklılaşmış bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Uygulamalı felsefe alanlarından biri olan bu alanda tıp uygulamalarında ortaya çıkan değer sorunları incelenmektedir (20). Tıp etiği veya tıbbi etik, hekimlik mesleğinin uygulanmasında kurulan hekim ve hasta ve/veya hasta sahibi, hekim ve hekim, hekim ve ilgili kurum, hasta ve/veya ulusal sağlık politikası, denek ve araştırmacı hekim ilişkisi gibi tüm ilişkilerde birbirinden farklı nedenlerle ortaya çıkabilen değer sorunlarıyla ilgilenmektedir. Genel olarak tıbbi etiğin amacı; hekimlik uygulamaları içinde yaşanan ahlaki değer taşıyan sorunlara karşı doğru olanı tespit edecek evrensel nitelikli değerlerin ölçütlerin oluşturulması ve bu anlamda ilkeler oluşturulmasıdır. Tıbbi etik bu temel amaçlardan yola çıkarak ülkemizde tıbbi uygulamalarda karşılaşılan veya karşılaşılmaması muhtemel olan değer sorunlarına yaklaşımımızın temellerini oluşturmakta ve çözüm modellerine yönelik ilkeler üzerinde değerlendirmeler yapmaktadır (24).

Veteriner hekimlerin görev alanı ile birlikte değerlendirildiğinde canlının sağlığı ve yaşamının devamı açısından hem beşeri hem de veteriner hekimliğin aynı amaca yönelik çalıştığı görülmektedir. Bununla birlikte çalışma alanı ile ilgili bu benzerliğin değer sorunlarının incelendiği etik meselelerde de var olduğunu söylemek doğru olamayacaktır. Bunun nedeni veteriner hekimliğin temel uğraşı materyali olan hayvanın doğası gereği var olan farklılıklardır. Buradan hareketle veteriner hekimliği etiğinin, tıp etiğinden daha karmaşık olduğu söylenebilir (25).

Veteriner hekimliği etiğinin konu ve kapsamını genel olarak insan-hayvan ilişkisi; özelde de veteriner hekimliği uygulamaları sırasındaki veteriner hekim-hayvan, veteriner hekim-hayvan sahibi, veteriner hekim-toplum ve çevre, veteriner hekim-meslektaş ilişkilerinden doğan etik sorunlarının tanımlanması ve değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Veteriner hekimliğinde var olan bu çoklu ilişki karmaşası veteriner hekimliği etiği için değer sorunlarını artırmakla birlikte ile meslek mensuplarını karar verme süreçlerinde etik açıdan ikilemlere sürüklemektedir. Veteriner hekimliğinde herhangi bir ikilem ile karşılaşılmasına müteakip yaşanan serüvende doğru eylemi gerçekleştirebilmesi mesleki bilginin yanında etik bilinç ve duyarlılığa dayanmaktadır (25, 26, 27).

SONUÇ

Sonuç olarak; günümüzde her alanda olduğu kadar veteriner hekimliği alanında da mesleğin doğası gereği etik sorun ve ikilemler ile sık sık yüz yüze kalınmaktadır. Veteriner hekimlerin etik sorun ve ikilemlerde doğru eylem ve kararlara varabilmesinde etik bilinç ve duyarlılığa olumlu etkileri açısından etik, ahlak ve deontoloji kavramlarının iyi anlaşılmasının hayati derecede önemli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yine bu kavramların doğru algılanıp içselleştirilmesinin ile veteriner hekimliği uygulamalarındaki etik bilincin oluşumuna anlamlı katkılar sağlayacağı ileri sürülebilir.

KAYNAKLAR

1. Kuçuradi, İ. (1997). Uludağ Konuşmaları-Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları. Ankara: *Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları*; s. 20.
2. Heinemann, F. (2001). Etik. Özlem D, editör. Günümüzde Felsefe Disiplinleri. 2. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları; p. 362-363.
3. Bauman, Z. (2011). Postmodern Etik. Türker A, çeviren. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; p. 33.
4. Nutku, U. (1998). İnsan Felsefesi Çalışmaları. İstanbul: Bulut Yayınları; s. 34.
5. Bodur H. (2017). Etiğin Alet Çantasına Bakmak: Ahlak, Etik ve İlintili Temel Kavramlar Üzerine Notlar. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 7: 155-190.
6. Güngör, E. (1995). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak. İstanbul: *Ötüken*, p.19-27.
7. Çağrı, M. (1989). Ahlak. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Cilt 2. İstanbul: TDV, s. 1.
8. Koca, S. (2016). Ahlak Kavramı Üzerine Etimolojik ve Semantik Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 57 (2): 122, 132.
9. Çilingir, L. (2003). Ahlak Felsefesine Giriş. Ankara: Elis Yayınları, p. 12, 13.

10. Anonim (1998). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. Cilt1 (A-J). 9. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, p.48, 560, 739.
11. Pieper, A. (1999). Etiğe Giriş. Atayman V, Sezer G, çeviren. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, p. 30, 86-98.
12. Özlem, D. (2010). Etik- Ahlâk Felsefesi. İstanbul: Say Yayınları, p. 13, 19-29, 208-209.
13. Cevizci, A. (2002). Etiğe Giriş. İstanbul: Paradigma Yayınları, p. 2-3.
14. Cevizci, A. (2005). Paradigma Felsefe Sözlüğü. 6. Baskı. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, p. 599.
15. Peters, F. E. (2004). Antik Yunan Felsefesi Sözlüğü. Hünler H, çeviren ve hazırlayan. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, p. 120.
16. Poyraz, H. (2015). Ahlak Felsefesi Yazıları. İstanbul: Dergâh Yayınları, p.10.
17. Atayman, V. (2005). Etik. İstanbul: Donkişot Yayınları, p. 11-15.
18. Mahmutoğlu, A., & Çonaboğlu, N. (2009). Etik ve Ahlak; Sınırlar, Kapsam, Farklılıklar ve İlişkiler. Ülman YI, Başağaç Gül T, Yıldırım G, Edisan Z, editör. Tıp Eğitimden Biyoetiğe, Ankara: Rulo Matbaacılık, p. 63-70.
19. Baykara, Z. G. İzgi, M. C., Gün, M., Çoban, M., Kahveci, M., Aydınтуğ, Y. S., Binici, S. Ş. ve ark.(2009). Türkiye'de Tıp Tarihi ve Tıp Etiği Alanlarının Birlikteliğine İlişkin Bir Grup Uzmanın Görüşleri. Ülman YI, Başağaç Gül T, Yıldırım G, Edisan Z, editör. Tıp Eğitimden Biyoetiğe. Ankara: Rulo Matbaacılık, p. 92-96.
20. Oğuz, Y. (2001). Felsefi Yaklaşımların Işığında Klinik Etiğe Giriş. Erdemir AD, Oğuz NY, Elçioğlu Ö, Doğan H, editör. Klinik Etik. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, p.13.
21. Ertürk, H. A. (2019). Etiksel Yöntemler ve Teoriler. Gülsünler ME, editör. Halkla İlişkiler ve Etik. Konya: Palet Yayınları, p. 29-38.
22. Yılmaz, E. (2010). Teleolojik Etik ve Deontolojik Etik'in Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, p.27.
23. Nar, E. (2019). Felsefi Bir Problem Olarak Ötenazi. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, p.6.
24. Arda, B., & Şahinoğlu, P. S. (1995). Tıbbi Etik: Tanımı, İçeriği, Yöntemi ve Başlıca Konuları. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 48:323-335.
25. Özen, R. (2005). Hayvan Gönencinde Etik Karar Verme Süreci ve Temel Etik İlkeler. Twining Project TR02/IB/AG-0, editör. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı. Ankara: Pozitif Matbaacılık, p.85-92.
26. Yaşar, A. (2005). Tarihsel Bir Bakış Açısıyla Hayvan Gönenci: Veteriner Hekimliği Etiği, Hayvan Kullanım Etiği, Hayvan Gönenci ve Veteriner Hekim İlişkisi. Twining Project TR02/IB/AG-0, editör. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı. Ankara: Pozitif Matbaacılık, p.53-66.
27. Kadioğlu, F., & Kadioğlu, S. (2001). Klinik Uygulamalarda Etik Karar Verme Süreci. Erdemir AD, Oğuz NY, Elçioğlu Ö, Doğan H, editör. Klinik Etik. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, p. 44-64.

